

פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות א. 1.

א. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגומר¹, וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא². זו היא הפעם היחידה שהוזכרה בכתוב מיתתם של השבטים בכלל. ואילו מיתתו של יוסף הוזכרה בכאן בתחלת ספר שמות, ונכפלה בסופו של ספר בראשית, אשר הסיום שלו הוא וימת יוסף³. ובודאי שראוי לנו להתעורר על מיתתו של יוסף שהיא פרשה שנאמרה וחזרה ונשנית, בעוד אשר מיתתם של שאר שבטים לא מצינו בה חזרת - משנה. פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות ב.

אף על פי שאין קורין אבות אלא לשלשה⁵, ועם השלישי שבאבות נגמרה דרגת האבהות של כנסת ישראל, ומכאן ואילך מתענפת היא דרגת השבטיות מדרגת האבהות, מכל מקום מצינו בו ביוסף - שהיה אחד מן השבטים - צד אחד, אשר בצד זה היה בו מקום בחינת - דמיון למדרגת האבהות. שהרי מצינו שעל ידו של יוסף קרויים הם כל ישראל בניה של רחל⁶. וכל עיקר תוכנה הפנימי של כתנת הפסים שעשה לו ישראל ליוסף ביחוד, בנוי הוא על יסודה של בחינת - דמיון הנ"ל. באופן דהגדרתה של מדרגת יוסף היא שבטיות קרובה לאבהות. פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות ג.

אמר עובדיה והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה⁸, ובית עשו לקש. אש בלא להבה אינו שולט למרחוק⁹, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב. עיין שם. ולשונם של חכמים מורה לנו כי יוסף הוא השלמתו של יעקב כדרך שהלהבה היא השלמתה של האש, וכי דוקא השלמה זו היא המולידה את שטנו של עשו. והבנת הדברים הוא על פי מה שנתבאר בדבורים הקודמים¹⁰ בחלקי עניני האבהות במדרגות בנינה של כנסת ישראל. דענינו של אברהם אבינו הוא שהיה תחלה לגרים¹¹, ועל ידי זה הוא אב המון גויים¹², וענינו של יצחק שהיה הראשון שהיה קדוש מרחם¹³, ועל ידי זה הוא הראשון שנמול לשמונה¹⁴; וענינו של יעקב בזה שהיה הראשון אשר מטתו שלמה¹⁵, ועל ידי זה לא ידח ממנו דח¹⁶, ואי אפשר להפרד ממשפחתו לעולם, וישראל אף על פי שחטא ישראל הוא¹⁷. ובקיצור אמרנו בזה: אברהם דער ערשטער געווארענער, יצחק דער ערשטער געבארענער, יעקב דער ערשטער פארפאלענער. ונמצא, איפוא, דבאותה הנקודה אשר בה נעשה הוא הניתוק של החבל המשולש לנמנע. - נגמרת היא דרגת האבהות

פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות ד.

ד. אלא שמניעת - ניתוק זו אכתי מקום פרוץ יש בה, דנהי דישאל אף על פי שחטא ישראל הוא וכל מעשי המרה שבעולם לא יפקיעו מבן ישראל את קדושת ישראל שבו, מכל מקום עדיין אפשר לקדושת ישראל שתפקע על ידי ההלכה דהבא על הנכרית וולדה כמותה¹⁸; ומצד זה אכתי יש כאן היכי תמצי של איבוד שם ישראל. וכאן הוא מקום מדרגתו של יוסף הצדיק שכן על ידו גדורה היא פרצה זו. אותה ניסה אשר עליה כתוב במקרא "וינס החוצה"¹⁹, נקלטה בתור חלק קבוע בשיעור קומתה של כנסת ישראל, ובה טמונה היא השמירה לדורות, אשר על ידה מובטח הוא קיומה של קדושת ישראל שלא ישלט בה האבדון דרך הפרצה של ההלכה דוולדה כמותה. ומחזור הוא הדבר שנקרא יוסף בלשונם של חכמים השלמתו של יעקב כדרך שהלהבה משלימה את האש. אש שורף במקומו, ולהבה שולטת למרחוק, דבמקומו היינו גוף עצמיותו, ולמרחוק היינו זרעו. בית יעקב אש ובית יוסף להבה. אש שורף במקומו, משנוצר אדם וקדושת ישראל עליו אי אפשר לה לקדושה זו שתכבה, דער ערשטער פארפאלענער, אשו של יעקב שורף במקומו. בית יעקב אש. אבל להבה שולטת למרחוק. הלהבה היא התפשטותה של האש, ועל ידה של הלהבה יכולה היא האש להתפשט עד בלי גבול. בית יוסף להבה. על ידי להבתו של יוסף שולטת היא אשו של יעקב גם על התולדות. ענינו של יעקב שהוא השלישי שבאבות הוא, שעל ידו נעשה החוט של האבות לחוט המשולש אשר לא ינתק²⁰. על ידו של יוסף מתפשטת היא מניעת - הניתוק גם על תולדותיו. ואלה תולדות יעקב יוסף¹

פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות ט.

ט. ונכונים אנו לחזור לתחלת הדברים. כי פרשת מיתתו של יוסף נאמרה בסיום בראשית ונשנית מתחלת שמות, בעוד שמיתתם של שבטים אין בה חזרת משנה, ולא נאמרה כי אם בתחלתו של שמות. והענין הוא דיעוין רמב"ן בפרשו על התורה בהקדמתו לספר שמות שכתב כי בראשית הוא ספר האבות ושמות הוא ספר הבנים. ובצירוף להדברים הנ"ל מתבהרת מתוך זה פרשת מיתתו של יוסף שחזרה ונשנית, בעוד שלא מצינו דוגמת זה במיתתם של שאר שבטים. והיינו משום דמדרגתו של יוסף היא שבטיות קרובה לאבהות

פחד יצחק פסח - מאמרים מאמר מט אות ט.

ובאמת מסיים הוא ספר בראשית במיתתו של יוסף, מפני שהוא המאורע האחרון בדרגא של אבות. וכמו כן מתחיל הוא ספר שמות במיתתו של יוסף, מפני שהוא המאורע הראשון בדרגא של בנים - כי כן הוא דרכה של הלהבה (בית יוסף להבה), מצדה האחד היא אוהזת בגחלת, ומצד השני היא מתפשטת למרחקים. ושללהבתו של יוסף אחוזה בצדה האחד בספר בראשית, והולכת ומתפשטת עד ספר הבנים. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין.

2 תוספת ברכה

ואני בבואי מפרן מתה עלי רחל (מ"ח ז')

יש להעיר, למה לא קרא אותה כאן „אמך“, כמו שרגילין לקרוא להאם בפני בנה, וכמו שאמר הוא, יעקב, הבוא נבוא אני ואמך, ובס"פ תולדות בעת ששלח יצחק את יעקב לבית לבן, אמר לו, לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך אשה מבנות לבן אחי אמך, ולא אמר אבי רבקה, אחי רבקה. וכן שם וישתחוו לך בני אמך. ובאמת כך הוא תלשון הרגיל בעולם, ולמה שונה כאן וקרא אותה בפני יוסף בשמה.

ואפשר לכיוון הדבר עפ"י המבואר בתוספתא מס' עדיות (פ"ג וד') בענין מדרגות תוארי כבוד בחכמים, גדול מרב (מתואר רב) - רבי, גדול מרבי - רבן, גדול מרבן - שמו, כלומר, זה הנקרא בשמו לבד,

הוא גדול מכל התוארים, וכמו שנקראו האבות, משה ואהרן וכל הנביאים. וגם בתלמוד מצינו הרבה חכמים שנקראו בשמם לבד, כמו אביי, אילפא, עולא, שמואל, ועוד הרבה. ובסוף מס' סוטה (מ"ט א') משמת יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן בטלו האשכולות, ופירשו בגמרא, מאי אשכולות — איש שהכל בו, צדיק, חסיד, ישר וכו', והנה מעלות גדולות כאלה נקראו בשמם לבד, בלא כל תואר, וכן חשיב שם כמה גדולי חכמים וצדיקים הנקראים בשמם לבד'.

3 מעין בית השואבה

רק איש מכובד וחכם ועשיר גדול דומה למלך אבל לא היה עוד השליט על הארץ, ומטעם זה לא נכנס יוסף תיכף אל פרעה, ואחר השבעים יום לא היה מן הכבוד ליכנס בפלטין המלך כשהוא אבל ושלח בקשתו ע"י שליחים בדברים רכים דוגמת הנהגת "השתדלן בפני הפריץ" במשך שנות הגלות. וענין השפלה זו מהיותו המשנה למלך אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו מכונה בשם "התחלת השעבוד" אף שעדיין לא הרגישו בה בני ישראל.

וכמו שבפרשה סתומה אין התחלת הפרשה החדשה נרגשת, כמו כן חלה הגלות בלי הרגשה, ובאותה שעה שנפטר יעקב אבינו מיד התחיל יוסף לפחד מלהכנס אל פרעה כאשר היה רגיל עד עתה. וזוהי כוונת אמרם "שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל" פי' שמחמת רוב העושר וחיי המנוחה שהיה להם בארץ גושן נסתמו עיניהם מלראות ולבם מלהבין ולהרגיש התחלת השעבוד.

ובזה יובן כשצוה יעקב את יוסף אל נא תקברני במצרים וגוי' אמר (מז,ל) "אנכי אעשה כדברך" ואמר לו יעקב השבעה לי וגוי', שממענתו של יוסף משמע שהיות שהוא השליט והמושל הרי בידו לעשות כל מה שיבקש, "ויאמר יעקב השבעה לי" שידע שתיכף במיתתו תתבטל ממשלת יוסף ויצטרך לבוא אל פרעה בהתנצלות של "אבי השביעני לאמר" (נה). [ומש"כ רש"י שדיבר אל יוסף "שהיה יכולת בידו לעשות" פי' יותר, משאר השבטים].

(מז,כח) ויחי יעקב בארץ מצרים וגו'.

וברש"י (ומקורו מב"ר פרשה צו,א) למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד שהתחילו לשעבדם, עכ"ל. ופשטות הדברים נראה כסותר דברי חז"ל בסדר עולם (פ"ג והובא ברש"י וארא ו,טז) שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד, וא"כ צריך ביאור ענין השיעבוד שהתחילה במיתת יעקב.

כשנתבונן בהנהגת יוסף אחר פטירת אביו יתגלה לפנינו דבר תימה, שבתום מ' ימי החנוטים ולי' ימי האבל (ויחי נג, ועי' ברש"י שם) "וידבר אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר", ואמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה קד), למי אמר לגדלת שתפייס למלכה והמלכה תפייס למלך, ולמה לא נכנס הוא, ר' יהושע דסכנין בשם ר' שמואל שאין אבל נכנס בפלטין של מלך, עכ"ל. אמנם קשה הרי יוסף הוא השליט על הארץ ובלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים (מקץ מא,מד), והיכן מצינו שהמשנה למלך יצטרך להשתדל על ידי כמה מליצים וגם לבקש בשפה רפה ובלשון תחנונים כזה. ותירוץ

המדרש "שאין אבל נכנס בפלטין של מלך" ג"כ קשה שהרי סיבת היותו נראה כאבל היתה מחמת שהתנהג כבר שבעים יום באבילות, והא גופא קשיא שבהיותו המושל היה בכוחו לעשות כחפץ לבו וא"כ למה המתין ולא קבר את יעקב תיכף ומיד לאחר פטירתו, ואם נאמר שהנהגה זו של חנטה ואבילות היתה מנימוסי מצרים על פי פרעה, בבחינת "רק הכסא אגדל ממך" (מקץ מא,מ), ולא היה ביד יוסף לעכב, מכל מקום היה לו ליכנס לפרעה תיכף אחר מיתת יעקב (קודם היותו נראה כאבל) ולהודיעו על צוואת אביו.

הוא הדבר אשר דברו חז"ל שכשמת יעקב אבינו התחילה השעבוד והיינו שנאבד מיוסף כח הממשלה, ובאותה שעה ירד דרגתו להיות